

A határozószó (adverbium)

2011. 04. 11.

Jelentése

- Vmilyen határozói viszonyt jelöl
- Mondatbeli szerep:
külön viszonyító eszköz nélkül, önmagában,
szótári szó formájában képes betölteni a
határozó szerepét

Szófajváltás

Kétirányú

viszonyzóvá

fogalomszóvá

Viszonyzóvá válás

A fogalmi jelentés háttérbe szorul.

Előtérben: a viszonyjelentés, modális jelentés.

Keletkezhet: névutó, igekötő, módosítószó, partikula, kötőszó

Fogalomszóvá válás

Főnévvé, melléknévvé:

ilyenkor ált-ban megmarad a határozószói szófaj
is

*messze, hirtelen, céltalan, érdeemtelen, meztelen
délelőtt, este, délután*

Osztályozásuk

A) Fogalmi tartalom jellege

B) Mondatbeli szerep

C) Morfológiai tagoltság

A) Fogalmi tartalom jellege alapján

- a benne kifejezett viszonyított fogalom határozott-e
- nagyon szubjektív, nem koherens felosztás

B) Mondatbeli szerep, azaz a határozói körülmény típusa szerinti

Helyhatározószók:

pozíciót jelölők: *elől, hátul, kívül, belül, fent, jobbra, balra, hazafelé* stb.

mozgás irányát jelölők: *lefelé, felfelé, visszafelé, előlről, hátulról* stb.

Időhatározó-szók:

reggel, délben, este, újabban, régen, állandóan, többnyire soha, jelenleg, közben, azonnal, rögtön, később stb.

B) Mondatbeli szerep, azaz a határozói körülmény típusa szerinti

- Számhatározószó: *elvétve, gyakran, néha*
- Fokhatározó: *dugig, eléggé, félig- meddig, nagyban, jobbára, leginkább*
- Állapothat.szó: *egyedül, együtt, hanyatt, nyakra-főre*
- Módhat.szó: *egyvégtében, biztosan, örömet, sebtében, joggal, sorjában*
- Eredményhat.szó: *ketté*
- Tekintethat.szó: *külsőleg, részben*

Morfológiai tagoltság szerint

- Nem bontható: *gyalog, hajdan, haránt, rögtön, már, rég, ma, soha, tavaly, tüstént*
- Ragtalan névszóból: *hamar, kölcsön, mezítláb, négykézláb*
- Tő+toldalék:
Jbsz: *hamarjában, hányadán, közéje, siettében*
Kkics.: *kettecskén, jócskán, lassacskán*
J: *egyébként, kevésbé, többé*

Összetett határozószók:

mellérendelő, alárendelő, morfológiai természetű, szervetlen

Ikorszószerű: *cakompakk, ímmel-ámmal, hébe-hóba*

Idegen eredetű: *ad absurdum, dettó, momentán, direkt, pozitíve*

Alaktani kérdések

Képzés

Jelezés

Ragozás

Tőtani tulajdonságok

Mellérendelő hat.szók

- a) Szóismétléssel: *egyszer-egyszer, külön-külön, már-már, hogyhogy*
- b) Tőismétléssel: *akarva-akaratlan, folyton-folyvást, úton-útfélen, örökkön-örökké*
- c) Rokon v. ellentétes értelmű szavak összekapcsolása
égvilágon, hovatovább, sülve-főve, oda-vissza, ízig-vérig, fel-alá, maholnap
- d) Kötőszóval kapcsolt: *egszersmind, idestova*

Alárendelő hat.szók

- a) Alanyos: *alkalomadtán, szívrepesve*
- b) Tárgyas: *fogcsikorgatva, karöltve, szemlesütve, vállvetve*
- c) Határozós: *idefenn, idejövet, karonfogva*
- d) Jelzős: *aznap, balkézről, éjszaka, életfogytig, kutya futtában*
- e) Jelentéssűrítő: *homlokegyenest, négykézláb, mezítláb*

Morfológiai természetű

*Pl. délelőtt, délután, hazafelé, módfelett,
útközben, magánkívül, visszafelé*

Szervetlen összetételek

Pl. *alighogy, korántsem, sohasem,
nemkülönben, nemsoká*